

освітян, керівників навчальних закладів. Економічні знання – це не просто отримання інформації, а зіставлення, включення її в систему знань й емоційного сприйняття інформації. Вони дозволяють проникнути в сутність, що можливо лише завдяки поєднанню когнітивних та почуттєвих й емоційних можливостей людини.

Таким чином, підвищення рівня знань працівників у цілому й економічних зокрема дозволить поліпшити всю соціально-економічну ситуацію в Україні. Адже набуті знання допоможуть кожному працівнику сфери, керівнику навчального закладу виховати таких фахівців, які зуміли б найбільш раціонально, ефективно використати як власний потенціал, так і наявні в цій сфері ресурси.

Література

1. Андрианова В.В. Особенности воспроизводства человеческого капитала // *Экономика и управление*. – 1999. – № 2. – С. 8–11.
2. Близнюк Б., Власенко Т. Людський капітал як фактор економічного зростання // *Україна: аспекти праці*. – 2003. – № 6. – С. 20–24.
3. Воронин А.А. Экономика высшего образования в новых условиях хозяйствования. – М.: НИИ высшего образования. 1999. – 193 с.
4. Журавський В.С., Згуровський М.З. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти // <http://www.mon.gov.ua>.
5. Колот А.М. Реалізація основних принципів Болонської декларації при підготовці фахівців економічного профілю // *Економічна теорія*. – 2004. – № 2. – С. 87–88.
6. Сучасна економічна освіта: Україна і Болонський процес / За ред. В.Д. Базидевича. – К., 2006. – 326 с.
7. Куценко В.І. *Економіка освіти*. – К., 2001. – 105 с.
8. Куценко В.І. *Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики)*. – Ніжин: Аспект – Поліграф, 2008. – 818 с.
9. *Економіка знань: мировые тенденции и Россия* // *Вестник Московского университета*. Сер. 6: Экономика. – 2005. – № 3. – С. 100–110.

УДК 338.46:37

О.А. КАРПЮК

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПОНЯТТЯ ОСВІТНЬОЇ ПОСЛУГИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

За останні десять років сфера послуг в економіці України починає займати все більш стійкі позиції. Це стосується насамперед освітніх послуг, про що свідчить динаміка їх реалізації в Україні. Проте, незважаючи на позитивні тенденції розвитку, залишається невирішеною низка проблем на теоретико-методологічному та емпіричному рівнях.

© О.А. Карпюк, 2008

Необхідно наголосити на тому, що проблемам розвитку ринку освітніх послуг на регіональному рівні, диспропорціям, які виникають на регіональних ринках праці, вітчизняними вченими присвячено недостатньо уваги. Значний внесок у дослідження цієї тематики зробили Д. Бондаренко, В. Гриньова, О. Грішнова, Б. Данилишин, М. Долішній, О. Дубровка, І. Кочарян, В. Куценко, Г. Лопушняк, М. Мартинюк, І. Ходикіна, Р. Патора та інші, в роботах яких широко висвітлюються питання розвитку ринку освітніх послуг, їх регіональний аспект, засади управління та напрями вдосконалення в сучасних умовах.

Метою нашого дослідження є з'ясування дефініції *освітня послуга*, її основних характеристик, параметрів, функцій, визначальних ознак розвитку сучасного ринку освітніх послуг, а також обґрунтування шляхів його вдосконалення в умовах входження України в єдиний європейський освітній простір та побудови в нашій державі інноваційної моделі розвитку.

Ринкові відносини, які складаються в сфері освітніх послуг, обумовлюють виникнення низки проблем взаємодії між учасниками цього ринку. Насамперед це стосується поняття об'єкта взаємовідносин на ринку – освітньої послуги. Зазначена проблема пов'язана з тим, що в законодавчій базі України не передбачено трактування терміна *освітня послуга*, хоча, зокрема, в Законах України “Про вищу освіту” [1] та “Про освіту” [2] зазначається про право надання вищими навчальними закладами *основної* та *додаткової* освітньої послуги. Так, у Законі України “Про вищу освіту” (ст. 1) освітня діяльність тлумачиться як така, що пов'язана з наданням послуг для здобуття вищої освіти, з видачею відповідного документа. Крім того, в цій статті наголошується, що вища освіта здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання. Отже, логічно зробити висновок, що вищий навчальний заклад здійснює продаж *освітніх послуг* на ринку освітніх послуг. Проте залишається невирішеним питання дефініції *освітня послуга*.

Проаналізувавши різні наукові джерела, можна зробити висновок, що погляди вчених у трактуванні поняття *освітня послуга* розподіляються за двома напрямками, а саме розуміння освітньої послуги як процесу або як сукупності знань, умінь, навиків (табл.).

Для з'ясування правомірності існування цих двох напрямів необхідно звернутися до визначення поняття *послуга*.

Послуга – це діяльність, вигоди чи задоволення, що продаються окремо або пропонуються разом із продажем товарів [10, с. 85].

Послуга – дії, вигоди чи засоби задоволення потреб, що пропонуються до продажу; це будь-яка діяльність чи благо, яку одна сторона може запропонувати іншій [11, с. 53].

Послуга – об'єкт продажу у вигляді дій, вигоди або задоволення потреб. Послуга являє собою необмежену дію [4].

Визначення поняття освітня послуга

Освітня послуга як процес	Освітня послуга як сукупність знань, умінь, навиків
Освітня послуга – акт (процес), за допомогою якого здійснюється поєднання людини яка навчається, та ринку як середовища, де знання одержані людиною набувають властивостей товару [3, с. 53].	Освітня послуга – система знань, інформації, умінь та навиків, які використовуються з метою задоволення багатограних потреб людини, суспільства та держави [4]
Освітня послуга – послуга, яка забезпечує отримання (або сприяє цьому) нової інформації, знань та навиків, вмінь і компетенції [5, с. 82]	Освітня послуга – сукупність навчальної і наукової інформації, що передається студенту у вигляді системи знань та практичних навичок і вмінь, за умов успішного засвоєння якої студент отримує відповідну кваліфікацію чи вчений ступінь [6, с. 6]
Освітня послуга – це процес професійної підготовки (підвищення кваліфікації, перепідготовки) кадрів, необхідний для забезпечення їх працездатності, підтримки конкурентоспроможності та розвитку в постійно мінливих ринкових умовах. Це процес збільшення інтелектуального капіталу [7]	Освітня послуга – система знань, інформації, умінь і навиків, які використовуються з метою задоволення різноманітних освітніх потреб індивіда, суспільства, держави [5, с.78]
Освітня послуга як об'єкт громадянських прав є діяльністю, що надається на платній основі, по задоволенню освітніх потреб людини, для здійснення якої необхідна її активна участь в ролі того, хто навчається [8, с.54]	
Освітня (науково-освітня) послуга – обсяг навчальної і наукової інформації, що трансформується в процесі навчання в певний обсяг знань для задоволення освітньо-наукових потреб упродовж усього життя людини [9, с.87]	

З юридичного погляду послуги (включаючи й освітні) можуть виступати тільки в якості об'єкта зобов'язуючих правовідносин, за яких один учасник (боржник) повинен здійснити на користь іншого учасника (кредитора) визначену дію або утриматися від такої дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язків [8, с. 57]. Таким чином, послуга як предмет зобов'язання може мати тільки її активну форму – як дія. Отже, вважаємо за необхідне внесення змін до Закону України „Про освіту” в частині доповнення ст. 1 визначення поняття *освітньої послуги як діяльності по задоволенню освітніх потреб людини, для здійснення якої необхідна її активна участь в якості того, хто навчається.*

Повертаючись до Закону України „Про вищу освіту”, необхідно зазначити, що освітня послуга, яка надається навчальними закладами, розмежується на основну та додаткову (рис.).

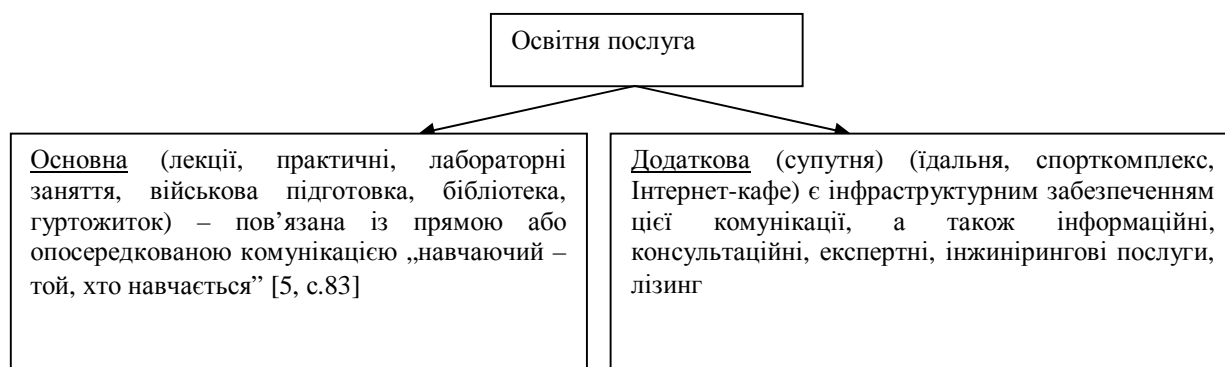

Рисунок. Види освітніх послуг

Виходячи із природи специфічних властивостей послуги, можна окремо виділити і **характерні ознаки освітньої послуги, а саме:**

- нематеріальність;
- висока вартість, оскільки це інтелектуальні послуги;
- невіддільність від суб’єкта, який їх надає;
- якість послуги неможливо оцінити наперед, порівняти можна тільки очікувані та здобуті вигоди;
- непостійність, неоднорідність якості, мінливість;
- неможливість збереження запасу, недовговічність освітньої послуги (необхідність супроводу освітньої послуги протягом усього життя);
- сезонність [10, с. 88];
- вища трудомісткість порівняно із промисловим виробництвом;
- залежність прийнятності послуг від місця їх надання та територіального розміщення потенційних абітурієнтів;
- задоволення не тільки особистих, але й суспільних та державних інтересів (у тому числі й роботодавців) [12, с. 134];
- досить високий ступінь індивідуалізації послуги відповідно до вимог споживача;
- відстрочення виявлення результативності та залежність результатів від майбутньої роботи і життя випускника;
- наявні дві фази реалізації послуги: перша – освітній заклад надає свої послуги тим, хто навчається; друга – реалізація послуги конкретним споживачам на ринку праці;
- освітня послуга є цілісною, яку б тривалість і структуру не мала освітня послуга, вона є одиницею з властивістю внутрішньої неподільності. Це проявляється в тому, що ціноутворення освітньої послуги базується на цілому, якому завжди підпорядковані його частини (етапи, фази, аспекти) [3, с. 58];
- власне процес надання послуги юридично не захищений (на відміну від сервісної сфери – патенти і авторські права на програми);
- невіддільність процесу виробництва і споживання освітніх послуг та інші.

Освітня послуга характеризується і певними **параметрами**. Так, на думку В. Александрова, найбільш суттєвими серед них є [3, с. 54]: мета і кінцевий результат її надання; строк надання послуги; способи та методи (технології) її надання; технічні засоби та елементи її практичного забезпечення; якість освітньої послуги, її вимірювання та контроль за нею; вартість послуги.

Освітні послуги повинні відповідати певним **критеріям**. До найважливіших, на нашу думку, слід віднести: глибину, довготривалість підготовки, широту, ступінь фундаментальності, ступінь практичної орієнтації на вирішення проблем конкретних споживачів тощо.

В освітній послугі доцільно виділити три **елементи**:

- *перший* – той, хто надає освітню послугу (за формою власності): державні чи приватні навчальні заклади, юридичні або фізичні особи;
- *другий* – отримувачі послуги: фізична особа або колектив;
- *третій елемент* – система забезпечення освітніх послуг, до складу якої входить:

а) приміщення з необхідним обладнанням – столи (парти), комп'ютери, мультимедійні засоби, проекційні системи та ін.;

б) підручники, посібники та методичний матеріал;

в) програми, стандарти, плани, угоди, які визначають головні параметри освітньої послуги [3, с. 54].

Освітні послуги, як і будь-які інші, виконують певні **функції**:

- економічну – забезпечення зростання рівня економічного розвитку країни;
- соціальну – відтворення людського капіталу;
- адаптивну – адаптація освіти і людини до нових можливостей навчання, перенавчання, підвищення кваліфікації.

Обсяг освітніх послуг має тенденцію до зростання. Про це свідчать і статистичні дані щодо кількості студентів у вищих навчальних закладах України: темп приросту порівняно з 1995 та 2000 рр. становив 25,3%, а 2000 та 2005 рр. – 40,3%. Розширюється не лише обсяг, але й асортимент послуг. Проте в наш час ні за обсягом, ні за асортиментом, ні тим більше за якістю ринок освітніх послуг не може задовольнити потреби. А тому він потребує подальшого вдосконалення, яке має бути спрямоване на:

- розвиток освіти протягом усього життя для забезпечення можливості працевлаштування й належних умов зайнятості;
- розширення доступу й рівних можливостей отримання освіти всіма працюючими;
- розвиток національних, регіональних і міжнародних систем кваліфікації, які забезпечують визнання раніше отриманих знань;
- посилення участі соціальних партнерів в організації та реалізації освіти і навчання;
- визнання відповідальності різних зацікавлених сторін у фінансуванні освіти [13, с. 34];

- гуманізацію освіти, що передбачає задоволення попиту кожного індивіда на освітні послуги певного обсягу змісту та якості з урахуванням кон'юнктури на ринку праці індивідуального рівня освіти, віку, соціального стану, зайнятості, місця проживання;
- підвищення ефективності освіти, що визначається якістю, швидкістю та економічністю.

Література

1. Закон України “Про вищу освіту” (з доповненнями) // *Відомості Верховної Ради*. – 2002. – № 20.
2. Закон України „Про освіту” // *Відомості Верховної Ради*. – 2002. – № 20.
3. Александров В. Освітня послуга // *Економіка України*. – 2006. – № 8. – С. 54–60.
4. <http://www.ugis.ru/uslug.htm>
5. Романов А.А., Тихомирова Н.В. Проблемы исследования поведения потребителей на рынке образовательных услуг // *Открытое образование*. – 2006. – № 3. – С. 82–87.
6. Пономаренко Т.М. Організаційно-економічний механізм регулювання сфери освітніх послуг в Україні у контексті євроінтеграційних процесів: Автореф. дис...д-ра філософії в галузі управл. людськими ресурсами. – К., 2008. – 23 с.
7. http://vio.fio.ru/vio_21/cd_site/Articles/art_1_3.htm.
8. Пирожков С.І. Ринок освіти у глобальному вимірі: Європейський досвід для України // *Стратегічна панорама*. – 2002. – № 2. – С. 25.
9. Патора Р. Ринок освіти в системі кадрового забезпечення стратегічного розвитку країни / Національний університет “Львівська політехніка”. – Л.: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2002. – 336 с.
10. Василенко В.О., Ткаченко Т.І. Виробничий (операційний) менеджмент: Навч. пос. / За ред. В.О. Василенка. – Вид. 2-ге, виправл. і доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 532 с.
11. Герасимова С. Послуга як об'єкт маркетингової діяльності підприємства // *Банківська справа*. – 2005. – № 4. – С. 53–59.
12. Плахотнікова Л.О. Формування ринку освітніх послуг в Україні: стан і проблеми розвитку // *Формування ринкових відносин в Україні*. – 2005. – № 4(47). – С. 50–54.
13. Данилишин Б., Куценко В. Ринок освітніх послуг: основні тенденції та шляхи модернізації // *Україна: аспекти праці*. – 2005. – № 8. – С. 34.
14. Щетинин В.П., Хроменко Н.А., Рябушкин Б.С. Экономика образования: Учебное пособие для студ. вузов, обуч. по пед. спец. / Российское педагогическое агентство. – М., 1998. – 305 с.

УДК 339.9.012.23

Ю.В. НАСІКОВСЬКА

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО РАЙОНУ

Для досягнення сталого економічного розвитку регіонів України необхідне різке посилення зовнішньоекономічної діяльності та інвестиційного процесу. Активізація зовнішньоекономічної діяльності по суті є вирішальною